

Мурзаев Низамидин Токтобекович

**А.ОСМОНОВДУН “АТА-ЖУРТ” ЫРЫНА ТЕКСТОЛОГИЯЛЫК ТАЛДОО
ЖҮРГҮЗҮҮ АРКЫЛУУ ЫРДЫН МААНИ, МАЗМУНУН, КӨРКӨМДҮГҮН АЧУУ
(2-МАКАЛА)**

Мурзаев Низамидин Токтобекович

**РАСКРЫТИЕ СМЫСЛА, СОДЕРЖАНИЯ, ХУДОЖЕСТВЕННОСТИ
СТИХОТВОРЕНИЯ ПУТЕМ ПРОВЕДЕНИЯ ТЕКСТОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА
СТИХОТВОРЕНИЯ А. ОСМОНОВА "РОДИНА" (СТАТЬЯ 2)**

Murzaev Nizamidin Toktobekovich

**REVEALING THE MEANING, CONTENT, AND ARTISTRY OF A POEM BY
CONDUCTING A TEXTUAL ANALYSIS OF A. OSMONOV'S POEM "HOMELAND"
(ARTICLE 2)**

УДК :371.21:371, 4 (575.2) (04)

***Аннотация.** А.Осмоновдун “Ата-Журт” ыры акындын жеке чыгармачылыгында да, кыргыз поэзиясында да бийик орду бар, маанилүү чыгарма. Ырдын маанисин, көркөмдүгүн окуучуларга жеткиликтүү түшүндүрүү оной-олтоң иш эмес, бирок зарыл. Ошол аркылуу окуучулардын аң-сезимин, патриоттуулугун, чыгармачылык менен ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү маселелери ушул макалада каралды.*

***Түйүндү сөздөр.** Ата-Журт, акын, ыр, поэзия, чыгармачылык, текст, образ, метатекст, сүйүү, куплет, көркөм чыгарма, окурман.*

***Аннотация.** Стихотворение А.Осмонова "Родина" - важное произведение, занимающее высокое место как в личном творчестве поэта, так и в кыргызской поэзии. Доступное для учащихся объяснение смысла и художественности стихотворения – непростая задача, но необходимая. В данной статье рассмотрены вопросы развития сознательности, патриотизма, творческого мышления учащихся.*

***Ключевые слова.** Отец, поэт, песня, поэзия, творчество, текст, образ, метатекст, любовь, куплет, произведение искусства, читатель. ю*

***Abstract.** A.Osmonov's poem "Homeland" is an important work that occupies a high place both in the poet's personal work and in Kyrgyz poetry. Explaining the meaning and artistry of a poem that is accessible to students is not an easy task, but it is necessary. This article discusses the issues of developing students' consciousness, patriotism, and creative thinking.*

***Keywords.** Father, poet, song, poetry, creativity, text, image, metatext, love, couplet, work of art, reader.*

***Киришүү:** “Ата-Журтта” каратма сөз болуп келген Ата-Журт сөзү айтылуучу ойдун адресатын сүйлөмдө гана көрсөтпөй, жалпы тексттик масштабда көрсөтүп, бардык ойду, тексттин мазмунун концентрациялап (бириктирип) жыйнактуу кылып турат. Айрыкча, анын түрмөктүн (куплеттин) аягында келиши ошол түрмөктөгү маанисин башкасы менен байланыштырып, жалпы тексттеги ойду, анын контексттик, подтексттик, эмоцияналдык жана түз маанилеринин комплексин жалпылап, бир уучка топтоп концентрациялады. Мында анын мааниси сүйлөмгө караганда текстте кеңири ачылып көрүнөт. Себеби ырдын каражаттары катары колдонулган сөздөр, сөз айкаштары, сүйлөмдөр тилдик мыйзамдарга эмес, ыр искусствонун түрүнө киргендиктен поэтиканын мыйзамдарына баш ийет. Муну текстти дагы майда бөлүктөргө, метатексттерге бөлүп көргөндө дагы даана байкайбыз.*

“Метатекст дегенибиз тексттин майда бөлүктөрү же микротексттери. Метатексттин кичүү бирдиги сүйлөм болот. Метатекст эки же андан ашуун сүйлөмдөрдөн түзүлөт. Бир нече сүйлөмдөрдүн маанилик, темалык, түзүлүштүк бүтүндүгүнөн метатекст түзүлөт, ал

сүйлөмдөн чоң, тексттен кичине бирдик болуп саналат. Эки же андан ашуун метатексттерден текст түзүлөт. Метатексттин түзүлүшү ойдун психологиялык жактан өнүгүшүнө, маани жактан байланышуу мыйзамына баш ийет” [1:347].

“Ата-Журт” ырын метатексттерге бөлгөндө ал мындай болот:

I түрмөк $\begin{cases} 1 - \text{метатекст} - 1 - 2 - \text{саптар} \\ 2 - \text{метатекст} - 3 - 4 - \text{саптар} \end{cases}$

II түрмөк $\begin{cases} 3 - \text{метатекст} - 5 - 6 - \text{саптар} \\ 4 - \text{метатекст} - 7 - 8 - \text{саптар} \end{cases}$

III түрмөк $\begin{cases} 5 - \text{метатекст} - 9 - 10 - \text{саптар} \\ 6 - \text{метатекст} - 11 - 12 - \text{саптар} \end{cases}$

(Тексти караңыз, китепте: Осмонов А. -Б.-2010. 371 б. 208-бет)

“Ата-Журт” ырынын маани-мазмунунун уюштурулушун, структуралык түзүлүшүн, стилдик өзгөчөлүгүн, автордук чеберчилигин талдоодо бул ыкманы колдонуу ыңгайлуу, майнаптуу да деп ойлойбуз.

I метатекст: Жылуу кийин... жолуң кыйын, үшүрсүң,

Кыш да катуу, бороон улуп, кар уруп.

“Жылуу кийин” деген энелик мээримдей буйругу да, суранычы да ичинде камкор айтылган пикирден кийин кыштын катуулугу, улуган бороон, бетке урган кар өзүнчө кооптуу маанайды түзөт. Көркөм тексттин башталышындагы маанай, айрыкча, лирикалык ырда тексттин баштан аягына чейин таасир берет. I метатексттеги ички убайма, санаркоо, этиеттенүү, сууктан коркуу, сактануу ырдагы жалпы маанайга таасирин тийгизет. Сырткы экологиялык маселе: суук, бороон, кар ички экологиядагы (психологиядагы) бороонго айланып экокырсыктан санаркоо, коркунучтун алдын алуу, инстинктивдүү коргонуу сыяктуу маселени жаратып, бул (тексттин) лирикалык ырдын жалпы көйгөйүн жаратты. Ал тексттеги маселени коюуга, сүйлөшүүгө түрткөн негиз болуп эсептелет. Ар бир метатексттин микротемасы бар. I-метатексттин темасы “Кыш да катуу” б.а. “катуу кыш”, “оор кыш” дегенди билдирет. Метатекстте эмне жөнүндө сөз болсо, метатексттин микротемасы ошол. Бул метатекстте кыш жөнүндө сөз болот. “Жылуу кийин” деген синтаксема өтүнүч, сураныч, буйрук иретинде айтылган соң, анын айтылган себебин “жолуң кыйын, үшүрсүң” деген синтаксема аныктайт, бирок бул да жетишсиз. Кийинки саптагы “Кыш да катуу. бороон улуп, кар уруп” деген синтаксемалар гана кыштагы сууктун, улуган бороондун, бетке урган кардын элесин ассоциациялап, бириктирип азыр сыртта жаратылыш процесси реалдуу болуп жаткандай көз алдыга тартат. Мындагы бардык лексема, синтаксемалар “Кыш да катуу...” деген синтаксемага семантикалык жактан байланышып, коштоп, кыштын күчүн көрсөтүп, жылуу кийинбесе зыяны тийип калбасын деген контексттеги ички убайманы, санаркоону, инстинктик чочулоону жана коргонууну жашыруун кыйытып турат. “Кыш да катуу...” деген (синтаксема) атама сүйлөм кышты жөн эле атабастан, катуулугун кошуп атап, ага удаа келген “бороон улуп, кар уруп” деген синтаксемалардагы бетке урган кар, улуган бороондун күчүн дагы күчөтүп, алай-дүлөй түшүрүп, бул процессти жандуу да, сүрдүү да, кооптуу экенин сездирип, реалдуу коркунучтун жогорулатат. Атама сүйлөмдү чебер колдонуу бүтүндөй бир реалдуу дүйнөнүн, реалдуу картинасын көз алдыга тирүү, жандуу элестетүүгө, ички, сырткы дүйнөнү жандуу кабылдоого мүмкүндүк түзөт. Бул жолу нак ошондой болду.

Кыш өзү сууктун символу. “Кыш да катуу” дегенден кийинки “бороон улуп, кар уруп” деген синтаксемалар катуу суук, улуган бороон, сапырылган улуу кардын баарын дагы күчөтүп, маани кошуп, кышкы кубулуштун поэтикалуулугун, ошол эле учурда андан кооптонууну ишеничтүү көрсөтүүгө жетишерлик салым кошуп турат. Ошону менен лирикалык каармандын жан дүйнөсүндөгү уйгу-туйгу бороонду, кооптонууну, санаркоону чагылдырып образдуулукту жаратууга активдүү катышты. Натыйжада, контекстте

лирикалык каармандан жан дүйнөсүндөгү тынчсыздык, кабатырлануу, кыжалат болуу, санаркоо, кам көрүү ниети ишенимдүү чагылат. Мына ушундай жагдай, шартты камтыган информация Ата-Журтка (окурманга да) жиберилди.

Картинада кудум эле эң кымбат адамын (Ата-Журтту) сапарга узатуу учуру: реалдуу кыш, кыймылдагы уйгу-туйгу бороон, кар, жан дүйнөсү уйгу-туйгу кооптонгон лирикалык каарман ассоциативдүү жандуу элестейт. Ушулар экрандан өтүп жаткансыйт. Жок, экрандан ушулар көрүнсө анча түшүнмөк эмеспиз, биз ырды окугандыктан, ошондой кабылдагандыктан гана элестейт. Метатексттеги сүйлөмдөрдүн маанилеринин “Кыш да катуу...” деген атама сүйлөмгө маани жактан биригип, андагы мезгил-убакыттык маанини (темпоралдык маанини) камтып көрсөтүп турат. Себеби, “Кыш да катуу...” деген атама сүйлөмгө (синтаксемага) “жылуу кийин”, “үшүрсүн”, “бороон улуп”, “кар уруп” деген синтаксемалар маанилик жактан ыктап уюшту, анткени алардын баары кыш мезгилине байланыштуу гана айтылат. “Кыш да катуу” дегендеги **да** кыштын маанисин катмарлап турат. Кыш бирөө эле эмес да... Ушунун баары ырдын эмоцияналдык тонуна, ыргагына, интонациясына таасир этип, тексттеги жагдайды аныктап, конкреттештирди. Жагдай биз көз алдыбызга келтирген элестетүү боюнча сарсанаа боло турган опурталдуу жагдайга кирет. 1-метатексттин маанисин бириктирүү менен “Кыш да катуу...” деген мезгилдик мааниси бар синтаксема 2-метатекст менен маанилик катышты түзөт. Ал байланыш суук боюнча. Ырас 1-метатекстте “суук” деген сөз жок. “Кыш да катуу...” деген атама сүйлөмдөн кийин айтылышы керек болгон биринчи эле сөз – бул “суук”. Кыш өзү сууктун символу дедик жогоруда. Кыш катуу дегенде оболу сууктун катуулугу эске түшөт. “Катуу кыш болду” дегенге караганда, “катуу суук болду” деген айтым көп колдонулат. Андагы сууктун күчү аркылуу кыштын күчү белгиленет. “Кыш оор болду” дегенде да кар көп түшүп, кыш аны менен кошо сууктун узакка созулганы белгилүү. Кантсе да, “суук” сөзүнүн 1-метатекстте колдонулбай калганы мүчүлүштүк эмес, 2-метатекстте колдонулганы туура болгон. Ал атайын стилдик максатта кийинки метатекстте, тагыраагы 3-сапта (“суугунду”) колдонулган. Бул акындын чеберчилиги. Эгер экөөндө тең колдонулганда (Мисалы, “Кыш да катуу суук” же “Катуу суук... бороон улуп, кар уруп” таризинде) бир жагынан ыргак бузулуп, “суук” сөзүнүн 2-3-сапта удаа колдонулушу орунсуз кайталоону пайда кылып, стилдик мүчүлүштүк болмок. Андыктан автор бул (моментти) абалды, шартты туура пайдаланып “суук” сөзүн 2-метатексттин башында колдонгон. Бул 1-жана 2-метатексттин түз байланышын түзгөн. Экинчи байланышы, эки метатекст тең Ата Журтка карата айтылганы менен байланышат. Бул акындын ыр жасоодогу чеберчилиги катары да сөз менен иштөө чеберчилиги катары да каралууга тийиш. Ырас, “Ата-Журтта” кайталоолор көп, алар лексемаларда, синтаксемаларда, ар кандай маанилерде кеңири жолугат. Бирок бул кайталоолор стилдик максатта чеберчилик менен туура колдонулгандыктан ырдын түзүлүшүнө, маанисине терс таасир тийгизбейт. Кайра анын чырайына чыгарууга көмөктөш болот, бул кийинки түрмөктөрдө да максаттуу уланат. Биз буларга дагы көп токтолобуз.

1-метатексттеги кыш тууралуу тышкы жаратылыштык экологиянын жана ички экологиянын (лирикалык каармандын же “мендин” психологиялык) чыңалуусу 2-метатекстте лирикалык каармандын күтүлбөгөн чечимди кабыл алуусуна түрткү болот:

2-метатекст: **Суугунду** өз мойнума алайын, Жол карайын, токтой турчу, Ата-Журт!

Лирикалык каарман Ата-Журтка тийүүчү (келген, келер) суукту өз мойнуна аларын жарыялайт жана жол кароо үчүн андан токтоп туруусун суранат. Жол кароо бул – чалгын чалуу, изилдөө, башкача айтканда, разведка. Негизги мотиви Ата-Журтка сууктун (жамандыктын) тийишин ыраа көрбөө.

2-метатексттеги “алайын”, “карайын”, “токтой турчу” деген этиштердин катар, удаа келиши менен уюшулуп метатексттеги микротемалык биримдик жана семантика-структуралык интеграция түзүлдү. 1-метатексттеги айтылган информациянын өсүү кыймылы (динамикасы) күтүлбөгөн жаңы нукка бурулуп, жаңы бийиктикке көтөрүлдү. Ал үчүн “алайын”, “карайын” деген этиштик лексемалардын бир жакта, бирдей санда (биринчи жакта, жекелик санда) удаа сүйлөмдө удаа баяндооч болуп келип метатексттеги микротеманын мазмунун уюштуруп, ачып, натыйжада подтексттик көркөм информацияны ачык-айкын туюндурду. Этиштик баяндоочтордун удаа келиши, эми буга “токтой турчу” деген синтаксема да кирет, предметтердин катнашын (буга көмүскөдө калган “мен”, “сен” кирет), байланышын билдирүү менен информациялык кыймылдын өсүү динамикасын, ырдын ыргагынын жандуулугун, метатексттердин тематикалык мазмунун биримдигин чыңдап, бардык информацияны Ата-Журтка багыттап турат. Ата-Журт деген каратма сөз – ушу эки метатексттеги айтылган информацияны, ой-пикирди, жаралган мазмунду өзүнө чогултуп, концентрациялап өзүнө тартып турган борбор, ядро. Ошол үчүн тексттин темасы да ошол. Каратма сөздүн сүйлөмдөгү милдети ойдун кимге, эмнеге арналганын багытталганын көрсөтүү. Ал сүйлөмдүн башында, ортосунда, аягында да келе берет. Каратма сөздүн сүйлөмдүн кайсы жеринде келиши, ал турсун тексттин кайсы жеринде келиши сүйлөмдөгү жана тексттеги стилдик зарылдыкка карата колдонулат. Ата-Журт каратма сөз болуп келүү менен 1-түрмөктөгү (куплеттеги) информация, ой-пикир багытталуучу, аны кабылдоочу, концентрациялоочу борбор болуу менен, 4-саптын, жыйынтыктоочу саптын, эң соңунда жайланышып, 2-саптын аягындагы “кар уруп” деген синтаксемага карата уйкаштык милдет аткарат. Анын бул милдети стилдик гана жүктү аркалабастан түрмөктүн структурасынын жыйнактуу болушуна, маани-мазмундун биримдигине, метатексттердин семантикалык байланышын чыңдоого, ырдын ыргагын сактоого, уйкаштыгын түзүүгө таасирин тийгизип, бараандуу салым кошту. Бул таасир, айрыкча, Ата-Журт лексемасынан кийин (сүйлөмдүн да, саптын да, метатексттин да, түрмөктүн да, тексттин да аягында) илеп белгисинин келиши менен дагы күчөйт. Мындагы илеп белгиси сүйлөм артында келүү менен стилдик зор максатты аткарат. Аны сүйлөмдүн гана эмес, түрмөктөгү ойдун чыңалуусун көрсөткөн, лирикалык каарман кабыл алган ички чечимдин айныбас бекемдигин көрсөткөн, лирикалык каармандын патриоттук духун, атуулдук позициясын (автордун да) көрсөткөн бийик тону деп түшүнүү керек. Ал тон тексттеги лирикалык каармандын жан дүйнөсүндөгү уйгу-туйгусунун, ошого жараша чечиминин маанисинен келип чыккан үндүн гана тону эмес, ал Ата-Журтка берилген жүрөктүн тону.

Эгер 1-метатекстте информация кыш жөнүндө болуп, лирикалык каармандын санаркоосу чагылса, 2-метатекстте информациянын кимге багытталганы айкындалып, ага лирикалык каармандын субъективдүү мамилеси, эмоцияналдуу-патриоттук чечими чагылат. Бул “суугунду өз мойнума алайын” деген синтаксема. Андан кийинки “Жол карайын, токтой турчу” деген синтаксемаларда жакын адамын сууктан (суук көз, суук сөз, кыштын суугунан) коргоо максатында өзү оболу жол карап, чалгын чалып, жамандыктан шек болбосо анан аны жолго чыгармак болуп этияттаган камкор, ага берилген лирикалык образ түзүлөт. Ушулардын баарынын интеграцияланып образдуулукка айланып, окурманга таасир берүүсүнө Ата-Журт деген каратма сөздүн ролу чоң. Бул андан кийинки түрмөктөрдө дагы күчөйт.

Бир дүйнөсү менен бираз тааныштыгы бар окурманга ырдагы үч түрмөктүн кийинки эки түрмөгү 1-түрмөктүн өзгөртүлгөн копиясындай көрүнүшү же автор өзүнөн өзү көчүрүп же уурдап жаткандай туюлушу мүмкүн. Болгону бир аз сөздөрү алмашылып же башка орунга жылдырылып, негизинен түрмөктөгү информация, идея ошондой эле мазмунда берилген. Бул сырттан караганда ошондой. Терең изилдеп көргөндө, 2-жана 3-түрмөктөгү кайталоолор 1-түрмөктү карандай кайталоо эмес, 1-түрмөктөгү информацияны да, идеяны да кеңейтүү, улоо, тереңдетүү максатындагы автордун колдонгон, акыбети майнаптуу кайткан методу же автордун өзүнө тиешелүү гана стили (почерки) десек жарашат. Натыйжада, ошо кайталоолордун күчү менен ырдын образдуулугу, эмоцияналдуулугу, көркөмдүүлүгү, идеялуулугу жана мааниси үч эсе күчөтүлгөн, эстетикалык таасир берчү

денгээлге көтөрүлгөн. Анын сыры ушу опокшош кайталоолордо жатат. Түрмөктөрдөгү окшоштуктар же кайталоолор:

1. Түрмөктөрдөгү лексемалар, синтаксемалар кайталанган же өзгөртүү менен колдонулган.

2. Метатексттер да окшош. 1-3-5- метатексттер кызматы боюнча информацияны (коркунучту, кырсыкты, оорууну) билдирүүсү, экинчиден, лирикалык каармандын ал информация боюнча санаркоосун чагылдыруусу боюнча окшош. Кайталануу аркылуу информация да, санаркоо да күчөтүлгөн.

3. 2-4-6- метатексттерде лирикалык каармандын ал информацияга карата реакциясы, Ата-Журтка болгон мамилеси аныкталган жана кайталануу менен информацияга карата реакциясы да, Ата-Журтка болгон мамилеси да күчөтүлгөн, тереңдетилген.

4.1-2-5- метатекстердеги маанилик биримдик атама сүйлөмдөр (“Кыш да катуу...”, “Түндөр жаман...”, “Жаз да башка...”) аркылуу уюшулган. Кызматынын окшоштугу менен Ата-Журтка келүүчү жамандыктын саны, кооптуулугу күчөтүлгөн.

5. 2-4-6- метатексттердин маанилик-мазмундук биримдигин, каармандын пикирин, подтексттеги идеяны уюштурган үч түрмөктө тең бирдей “алайын”, “карайын”, “токтой турчу” деген этиштик баяндоочтор аркылуу уюшулган.

6. Үч түрмөктө тең (1-2-3-метатексттер) айтылган информациялар, санаркоолор каармандын чечим-пикири (2-4-6- метатексттер) багытталган адресат – Ата-Журт. Бул ырдагы түрмөктөрдүн тематикалык биримдигин чыңдайт. Аны уюштуруу “Ата-Журт” деген каратма сөз менен уюштурулду. “Ата-Журт” деген каратма сөз тексттеги демек, ырдагы информацияны, тексттеги жана подтексттеги идеяларды концентрациялап топтоп турат.

7. Үч түрмөктө тең ырдын ыргактык (ритмикалык), интонациялык түзүлүшү бирдей сакталган.

8. Түрмөктөрдүн арасындагы, метатексттердеги сүйлөмдөрдүн түзүлүшүнүн окшоштугун синтаксистик талдоодон көрүүгө болот. Албетте, кээ бир сүйлөмдөр, сөздөр ырдын мааниси үчүн, стилдик максатта жылдырылган. *Мына ушундан ырдын тексти тилдик мыйзамдарга толук баи ийбестен, поэтикалык мыйзамга баи ийерин көрүүгө болот.*

Ырдагы ар бир түрмөктөгү билдирилген информациянын, айтылган ой-пикирдин (идеянын), көптөгөн сөздүк каражаттардын окшоштугу, кээ бир лексемалардын, синтаксемалардын улам кайталанышы, ал турсун метатексттердин аткарган милдетинин бирдейлиги, түрмөктөрдүн структуралык түзүлүшүнүн (сап, ыргак, интонация ж.б.) сакталышы түрмөктөрдүн бир-бирин кайталоосу болуп көрүнгөнсүйт. Андай болгондо “Ырды бир эле түрмөк бойдон калтырып, эки түрмөктү алып салса болбойбу?”– деген да суроо туулушу мүмкүн. Чынында бул суроого жогоруда жооп берилген. Антсе да, ага О.И.Москальскаянын мындай пикирин кошумчалоого болот: “Тексттеги теманын биримдиги, интеграциясы темага байланыштуу лексемалардын ырааттуу кайталанууларынан (рекурренттүүлүгүнөн) билинет,”–деп жазат Москальская О.И.[4:19] “Ата-Журттуң” эмоцияналдуулугун күчөтүп, маани-мазмундук биримдигин улам чыңдап, идеясын улам күчөтүп, образдуулугун барган сайын арттырып турган сыры, түрмөктөрдүн бири бирин башка өңүттөн коштоп, кемин толуктап, информацияны бириктирип, ал аркылуу абалды жагдайды курчутуп, лирикалык каармандын санаркоосун түрмөктөн түрмөккө көбөйтүп, убаймасын ашырып, каармандын ой-пикири катары берилген идеяны улам өрчүтүп, подтексттеги идеяны дагы тереңдетип, ырдын тонун көтөрүп, духун бийиктетип, ажарын ачып, чырайына чыгарып турган күчү ушу чебер иштелген кайталанмалуулугунда! Андыктан бул түрмөктөрдүн бирин эмес, алардын ичиндеги бир метатекстти, бир синтаксеманы же бир лексеманы алып салса ырга чоң доо кетет. Андыктан алууга болбойт. Алыкулдун нукура стили, өзгөчөлүгү ушунда жатат.

Адабияттар:

1. Мурзаев Н.Т. Дил баян жаздыруунун теориясы жана практикасы Монография. – Б.: Улуу Тоолор, 2021. -481 б.
2. Мурзаев Н.Т. “Алыкулдун “Ата-Журт”. – Б.: Улуу Тоолор, 2022.-152 б.
3. Осмонов А. Көл толкуну. -Б.-2010. 371 б.
4. Москальская О.И. Грамматика текста.–М.,1981.
5. Батырова, Д. Көркөм чыгармаларда жаратылыш маселелеринин чыгышы / Д. Батырова // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. – 2023. – No. 4(58). – P. 123-126. – EDN ZSOUYT.
6. Торобекова, Г. Санат-насыят, арман, терме ырларын философиялык ой-жүгүртүүнүн негизинде берилиши / Г. Торобекова // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. – 2023. – No. 4(58). – P. 151-154. – EDN AQYNIK.